

Выканайце ў групах эскіз маскі персанажа. Першая група паспрабуе стварыць маску для камедыйнага героя, другая — для трагедыйнага. Параўнайце атрыманыя маскі. Па якіх дэталях вы вызначылі іх вобраз?

§ 13–15. ВУЧЫМСЯ РАЗУМЕЦЬ ТЭАТРАЛЬНАЕ МАСТАЦТВА

Тэатр, як і ўсе віды мастацтва, валодае ўласнымі сродкамі мастацкай выразнасці. З іх дапамогай аўтары тэатральнага твора ўздзейнічаюць на глядача, выклікаюць у яго рэакцыю ў адказ.

Самы папулярны від тэатральнага мастацтва — драматычны тэатр. Творы для драматычнага тэатра — *п'есы* — маюць асаблівую форму. У п'есе шмат дзеяння. Гэта азначае, што сюжэт развіваецца не праз апісанне таго, што адбываецца, як, напрыклад, у апавяданні, а праз падзеі і ўчынкі дзейных асоб. Аўтарам п'есы з'яўляецца драматург.

П'еса — літаратурны твор для пастаноўкі на сцэне.

Дзеянне — чарада падзей, заснаваных на сутыкненні інтарэсаў.

Сцэна са спектакля «Несцерка». Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа (г. Віцебск, Беларусь)

Як працуе драматург? Пасля назвы п'есы драматург пазначае жанр твора (напрыклад, драма, трагедыя, камедыя, трагікамедыя) і прапануе спіс персанажаў — дзейных асоб.

Рэпліка — з фр. «адказ».

Рэмарка — з фр. «пазнака».

Часам побач з імёнамі герояў ён указвае іх характарыстыкі: узрост, становішча ў грамадстве, асаблівасці знешняга выгляду.

Асноўны тэкст п'есы складаецца з *рэплік* герояў. Як правіла, гэта дыялог некалькіх персанажаў. Часта ў п'есе сустракаюцца спецыяльныя тлумачэнні — *рэмаркі*, у якіх драматург апісвае месца дзеяння або характар паводзін і настрой герояў.

НЕСЦЕРКА

Камедыя ў трох дзях, сямі карцінах

Дзейныя асобы:

Несцерка. Юрась.

Мацей — ганчар. Насця — дачка Мацея.

Мальвіна — жонка Мацея (і г. д.).

Дзея першая

Карціна першая. Кірмаш

Збоку, з-за куліс, аглядаючыся, выбягае на авансцэну перад заслонай Несцерка. Ubачыў публіку ў зале, спыніўся. Кланяецца.

Несцерка (*перад заслонай, да публікі*). Добры вечар, сябры! Эге, колькі вас тут сабралася! Не раўнуючы, як дроў у лесе. Але ж ці няма сярод вас і тых дурняў, што за мною гоняцца? (*Углядаецца ў залу.*) Здаецца, няма... Вядома, у страху вочы вялікія. Апёкся на малацэ, дык і на халодную ваду дзьмуць будзеш...

Віталь Вольскі

Героі п'есы. Галоўны герой п'есы — Несцерка. Яго можна назваць народным філосафам. Здзяйсняючы розныя ўчынкі, нават самыя авантурныя, ён заўсёды імкнецца іх растлумачыць. У словах героя выяўляецца мудрасць народа. Назіраць за ўчынкамі Несцеркі на сцэне не толькі цікава, але і павучальна: вясёлы і бесклапотны, ён заўсёды знаходзіць выйсце са складанага становішча, дапамагае іншым і атрымлівае за гэта ўзнагароду. Прастата, адкрытасць і эмацыянальнасць Несцеркі адчуваюцца ўжо ў першых яго рэпліках. Пры дапамозе рэмарак — «лагодна», «рашуча», «задумаўся» — драматург падкрэслівае разважлівасць і кемлівасць галоўнага героя.

Літаратурны тэкст на мову сцэны «перакладаюць» *рэжысёр, мастак, кампазітар, харэограф і акцёры*. Яны ствараюць свет спектакля, раскрываюць галоўную ідэю тэатральнага твора.

Як працуе рэжысёр спектакля? Адзін з галоўных стваральнікаў сцэнічнага твора — рэжысёр. Асноўны сродак выразнасці ў рэжысёра — *мізансцэна*. Мізансцэны пастаянна змяняюць адна адну ў пэўным рытме. Рэжысёр спектакля «Несцерка» выбудоўвае свет глыбокіх чалавечых адносін з дапамогай масавых сцэн. У іх, на думку рэжысёра, асабліва яркая выяўляюцца характары і ўзаемаадносіны герояў.

Мізансцэна — размяшчэнне акцёраў у сцэнічнай прасторы.

Сцэна са спектакля «Несцерка». Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа (г. Віцебск, Беларусь)

Роля тэатральнага мастака. Адначасова з рэжысёрам над пастаноўкай працуе мастак. Асноўныя сродкі выразнасці, якія ён выкарыстоўвае, — дэкарацыі і касцюмы.

Дэкарацыі ў спектаклі «Несцерка» падкрэсліваюць святочную атмасферу. Падзеі адбываюцца ў прасторы, абрамленай драўлянымі аркамі, упрыгожанымі багатай разьбой, тканымі пакрываламі, трыма радамі вясельных ручнікоў. Дэкарацыя з квітнеючай яблыняй сімвалізуе пяшчоту і юнацкасць галоўнай гераніні. Дзякуючы падсветцы дрэва і кветкі глядзяцца на сінім фоне як жывыя.

Дэкарацыя — вобраз прасторы, у якой адбываюцца падзеі.

Сцэнічны касцюм расказвае глядачу пра характар і настрой дзейных асоб. Яркія, выразныя касцюмы герояў спектакля «Несцерка» характарызуюць эпоху і даюць пэўнае ўяўленне пра персанажаў-беларусаў. Шляхецкая вопратка са слукімі паясамі арганічна спалучаецца з народнымі строямі. Асабліва ўражвае багацце ўнікальных колеравых і арнаментальных малюнкаў у жаночых касцюмах.

Акцёр — з грэч. «той, хто дзейнічае».

Акцёр у тэатры. Не менш важная асоба ў тэатры — акцёр. Жывое выкананне вылучае тэатр сярод іншых відаў мастацтва. Кожны акцёр стварае сцэнічны вобраз — *іграе ролю*, гэта значыць адлюстроўвае на сцэне героя п'есы, паказвае яго пачуцці і эмоцыі. Для стварэння сцэнічнага вобраза акцёр выкарыстоўвае ўласныя сродкі выразнасці: *слова, тэмбр голасу, інтанацыі, рухі, жэсты і міміку*.

Міміка — выраз на твары розных эмоцый.

Музычнае рашэнне спектакля. Найважнейшым выразным сродкам спектакля таксама з'яўляецца музыка. З яе дапамогай аўтары пастаноўкі настройваюць глядача на эмацыянальную хвалю спектакля — вясёлую, лірычную або сумную. Музыка падкрэслівае рытм пастаноўкі, раскрывае душэўны стан герояў.

Кампазітар спектакля «Несцерка» часта звяртаецца да народных мелодый. Напрыклад, у сцэне вяселля гучыць мелодыя беларускай народнай песні «Ляцелі гусанькі цераз сад», у фінале — гукі «Лявоніхі», а з’яўленне на сцэне аднаго з герояў суправаджаецца гукамі мазуркі.

Спецэфекты на тэатральнай сцэне. Сучасныя спектаклі часта ўражваюць незвычайнасцю. Артысты нечакана выходзяць на сцэну з глядзельнай залы. Героі, якія ўвасабляюць чарадзейныя сілы, б’юцца з ворагам так высока, што даводзіцца глядзець уверх. Прадметы ў прасторы сцэны настолькі павялічаны, што міжволі забываеш пра тое, дзе знаходзішся. А галоўны герой пастаноўкі раптам праходзіць па столі дагары нагамі.

Дзякуючы новым тэхналогіям з’яўляюцца ўнікальныя дэкарацыі і касцюмы. Напрыклад, басейн на сцэне, сцэна ў форме самалёта ці сукенка герані, падол якой з цяжкасцю ўтрымліваюць у руках усе дзейныя асобы спектакля.

Для дасягнення эфекту відовішчнасці выкарыстоўваюцца і мультымедыйныя сродкі выразнасці. Гэта разнастайныя светлавыя і гукавыя эфекты. Напрыклад, ілюзія конніцы, якая праносіцца скрозь залу, або цягніка, які набліжаецца здалёк. Часткай дэкарацый робяцца фотаздымкі, кінамалюнкі, відэапраекцыі, камп’ютарная графіка, анімацыя.

Сцэна са спектакля
«Чаму старэюць людзі?»
(рэжысёр Аляксей Ляляўскі,
мастак Таццяна Нерсіян).
Беларускі дзяржаўны
тэатр лялек (г. Мінск)

Тэатр — сінтэтычны від мастацтва. Яркія сцэнічныя вобразы ствараюцца дзякуючы злучэнню выразных сродкаў літаратуры, выяўленчага мастацтва, музыкі, харэаграфіі і магчымасцей мультымедыя.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Патлумачце, як вы разумееце выраз «ужывацца ў ролю».

Сцэна са спектакля «Любоў да трох апельсінаў». Маскоўскі дзяржаўны акадэмічны музычны дзіцячы тэатр імя Н. І. Сац (Расія)

2. Якія тэатральныя пастаноўкі ці відэа-спектаклі вы паглядзелі сёлета? Які спектакль вам спадабаўся найбольш? Чаму? Ахарактарызуйце скарыстаныя ў ім сродкі выразнасці тэатральнага мастацтва.

ТВОРЧАЯ МАЙСТЭРНЯ

3. Сучасныя тэхнічныя магчымасці дапамагаюць ператварыць тэатральную пастаноўку ў маленькі чуд... Прыдумайце такое «дзіва» самастойна. Выберыце любое цікавае апавяданне, байку, верш. Змясціце герояў у незвычайныя ўмовы. Прыдумайце для іх унікальную прастору, у якой будуць знаходзіцца нязвычайныя

рэчы, выдуманая вамі прадметы, адзенне, посуд... Фантазіруйце! Здзіўляйце!

§ 16. ТВОРЧЫ ЎРОК: «АЖЫЛЫЯ КАРЦІНЫ»

Узаемасувязь тэатральнага і выяўленчага мастацтва стала асновай для стварэння прадстаўленняў у выглядзе «ажылых карцін».

Акцёр або група акцёраў у час такога паказу прымаюць пэўныя скульптурныя позы, актыўна выкарыстоўваючы пры гэтым выразную міміку, вывераныя жэсты, гульню святла. Для «ажылых карцін» спецыяльна ствараюцца дэкарацыі, падбіраюцца касцюмы. Гэтыя сродкі выразнасці выкарыстоўваюцца для ўвасаблення ўнутранага стану дзейных асоб.

